

Skolemiljø - ungdomstrinn

Gjesdal kommune, 2023

INNHOOLD

Oppdraget.....	4
Sammendrag	5
Kommunedirektørens kommentar	9
Innledning	10
1.1 Revisjonskriterier og metode	10
1.1.1 Revisjonskriterier	10
1.1.2 Metode.....	11
1.2 Begrepsbruk.....	12
1.3 Organisering	12
1.4 De utvalgte skolene	13
1.5 Elevene i Gjesdalskolen har sagt sin mening om læring, trivsel og mobbing	14
2 Forebygging av mobbing	16
2.1 Problemstilling og revisjonskriterier	16
2.2 Revisjonskriterier	16
2.2.1 Funn.....	17
2.2.2 Vurderinger	18
2.3 Oppfølging fra skolesjef.....	18
2.3.1 Vurderinger	19
3 Håndtering av enkeltsaker	20
3.1 Problemstilling	20
3.2 Aktivitetsplikten	20
3.2.1 Rask håndtering.....	21

3.2.2	Undersøkelse og tiltak.....	23
3.3	Bli sakene løst?	25
3.3.1	Føringer	25
3.3.2	Funn.....	26
3.3.3	Vurderinger	26
3.4	Oppfølging av den som krenker/ mobber.....	27
3.4.1	Føringer	27
3.4.2	Funn.....	27
3.4.3	Vurderinger	28
3.4.4	Anbefaling.....	28
	Vedlegg	29

OPPDRAGET

Bestilling:

Kontrollutvalget i Gjesdal kommune bestilte 22.11.2022 en forvaltningsrevisjon om skolemiljø på ungdomstrinnet.

Formål:

Formålet med prosjektet er å vurdere hvordan ungdomsskolene forebygger og håndterer enkeltsaker knyttet til elevenes psykososiale skolemiljø på ungdomsskoletrinnet.

Problemstilling:

- Hvordan fungerer ungdomsskolenes arbeid med å forebygge mobbing og mistrivsel?
- Hvordan fungerer ungdomsskolenes håndtering av enkeltsaker knyttet til elevenes psykososiale skolemiljø?

Forvaltningsrevisjonen er ledet av forvaltningsrevisor, Therese Kristiansen i samarbeid med forvaltningsrevisor, Mathushiga Thiyagarajah. Arbeidet og rapport er kvalitetssikret av oppdragsansvarlig, Svein Kvalvåg.

SAMMENDRAG

Om prosjektet

Formålet med prosjektet har vært å undersøke hvordan ungdomsskolene jobber med å forebygge og håndtere enkeltsaker knyttet til elevenes psykososiale skolemiljø, med fokus på ungdomsskoletrinnet. Vi har valgt ut Gjesdal ungdomsskole og ungdomsskoletrinnet ved Oltedal skole for nærmere undersøkelse. Vi har gått gjennom 12 aktivitetsplaner til elever som har hatt aktivitetsplan på ungdomsskolen de to siste årene. Vi har også intervjuet skoleledelsen, kontaktlærere og et utvalg foresatte til elever som har hatt aktivitetsplan ved enten Oltedal skole eller Gjesdal ungdomsskole. Vi har også intervjuet skoleledelsen og to kontaktlærere fra ungdomsskoletrinnet på Dirdal skole, for å høre hvordan de jobber med et trygt og godt skolemiljø. I tillegg har vi også intervjuet skolesjef.

Hovedinntrykket

- Skolene tar som regel raskt tak i sakene når foreldrene sier ifra om et utrygt skolemiljø.
- De fleste foreldrene er fornøyde med oppfølgingen de har fått fra skolene i forbindelse med håndteringen av sakene.
- Skolene undersøker sakene slik de skal, men det er tidvis utydelig hva de finner, og hvordan de vurderer elevens situasjon etter undersøkelsen.
- De fleste aktivitetsplanene inneholder presise tiltak, men vi finner enkelte planer hvor tiltakene ikke er konkrete eller presise nok.
- Tiltakene mot den som mobber eller krenker er ofte ikke tydelige nok.
- Både foreldre, kontaktlærere og rektor har uttrykt at det er vanskelig å jobbe med saker relatert til *skjult mobbing* og *mistanke om at en ansatt har krenket en elev (§ 9 A-5)*, og at disse sakene er ekstra krevende og utfordrende.

Aktivitetsplikten

Rask håndtering

Formålet med aktivitetsplikten er å sikre at skolene handler raskt og riktig når en elev ikke har det trygt og godt på skolen. De utvalgte skolene våre tar som regel raskt tak i sakene når foreldrene sier ifra om utrygt skolemiljø til skoleledelsen, men i noen tilfeller, tar det for lang tid fra lærerne mottar henvendelsene til skoleledelsen varsles. I vår gjennomgang av aktivitetsplanene, var det noen ganger utydelig hvem som hadde varslet om et utrygt skolemiljø, dvs. om det var eleven, foreldrene eller de skoleansatte. Alle de foresatte vi har intervjuet forteller imidlertid at det enten var de eller barnet selv som hadde meldt inn saken, ikke de skoleansatte. Det ser ut til at lærerne i noen tilfeller forsøker å løse sakene på trinnet, uten å varsle skoleledelsen. Halvparten av foreldrene vi har intervjuet forteller at skolen løste det på en annen måte først, uten å lage en aktivitetsplan umiddelbart. Intervjuene tyder på at de skoleansatte sjelden blir overrasket når elever eller foresatte melder om et utrygt skolemiljø.

Undersøkelse

Skolen skal snarest undersøke saken ved mistanke/kjennskap til at en elev har et utrygt skolemiljø. Gjennomgangen tyder på at de undersøkte skolene gjennomfører en rekke undersøkelser, men det fremgår som oftest ikke hva de finner, eller hvordan de vurderer elevens situasjon. Etter vår vurdering bør kommunen sørge for at skolene blir tydeligere mht. hva de finner i undersøkelsene og hvordan de vurderer elevens situasjon, og skriftliggjøre dette.

Aktivitetsplan

Skolen skal utarbeide en skriftlig aktivitetsplan når det skal settes inn tiltak. Utover at den skal være skriftlig, er det ikke andre formkrav til planen. I alle våre utvalgte saker hadde elevene en aktivitetsplan, slik loven krever.

Antallet aktivitetsplaner fra 2020/2021 til 2022/2023 har gått ned ved Gjesdal ungdomsskole, mens ved Oltedal skole og Dirdal skole har antallet aktivitetsplaner økt litt de tre siste årene, og det er store skolevise forskjeller. Dette kan skyldes flere faktorer, for eksempel størrelse, elevsammensetning og terskel for å utarbeide en aktivitetsplan.

Tiltak

Aktivitetsplanene inneholder ulike tiltak for å gjenopprette et trygt og godt skolemiljø for den enkelte elev. Gjennomgangen av aktivitetsplanene tyder på at de fleste aktivitetsplanene inneholder presise tiltak, men vi finner enkelte planer hvor tiltakene etter vår vurdering ikke er konkrete eller presise nok.

Skolene er imidlertid tydelige på når tiltakene skal gjennomføres, og hvem som har ansvar for å gjennomføre dem. De aller fleste tiltakene blir evaluert, selv om skolene har ulike måter å gjøre dette på. Det varierer hvor presise eller konkrete evalueringene er.

En annen innvending er at tiltakene ikke alltid er tydelige nok mot eleven som mobber eller krenker. Intervjuene med skolene tyder på at det er en viss vegring mot å sette inn tydelige tiltak mot de som står bak den krenkende adferden. Skolene ser ut til å være utrygge mht. hvor inngripende tiltakene kan være og hvor mange opplysninger om den som krenker de kan ha med i en aktivitetsplan, uten å bryte taushetsplikten. I noen saker viser det seg at skolen har iverksatt tydelige tiltak mot krenker, uten at de har opplyst om dette i tiltaksplanen til den som er krenket. Ved noen anledninger uttrykker skolene usikkerhet rundt det om de kan skrive ned navnet til eleven som krenker i forbindelse med tiltakene i den krenkedes aktivitetsplan. Dette er opplysninger som aktivitetsplanen bør inneholde. Skolene har etter vår vurdering full anledning til å skrive elevenes fulle navn. Det bør være tydelig hvem skolen har samtaler med for den krenkede parten og dennes foresatte.

Blir sakene løst?

Tilbakemeldingene fra skolene og foreldrene tyder på at sakene stort sett løser seg, dvs. at skolemiljøet for eleven igjen blir trygt og godt. I vår gjennomgang av 12 aktivitetsplaner førte tiltakene til en bedring i elevenes situasjon i halvparten av sakene.

Noen saker ser ut til å være vanskeligere å løse. I enkelte saker har skolene bedt om bistand fra eksterne instanser for å løse saken. Etter vår vurdering er det positivt at skolene ber om bistand i saker som er vanskelige å løse. I andre kommuner har vi sett litt for mange eksempler på at skolene forsøker å håndtere vanskelige saker på egenhånd, selv om det er nokså åpenbart at sakene er fastlåst

Intervjuene tyder på at de skoleansatte likevel synes det er utfordrende å jobbe med skjult mobbing og med saker der det er mistanke om at en ansatt har krenket eleven (§ 9 A-5). De opplever at det er vanskelig å oppdage og navigere slike saker.

Forebygging

Etter vår vurdering fungerer kommunens forebyggende arbeid bra. Dette baserer vi på følgende funn; gjennomgangen tyder på at kommunen og skolene jobber aktivt med forebygging av mobbing og mistriivsel på flere nivå. Et inkluderende barnehage- og skolemiljø er fortsatt et satsningsområde i Gjesdal kommune, og har vært det de tre siste årene. Dette kommer blant annet til uttrykk gjennom at alle tre skolene har deltatt på flere kompetansehevende prosjekter, noe skolesjef mener å se effekt av i form av bedre håndtering av skolemiljø saker og en bedre forståelse av lovverket.

Det er også erfaringsdeling mellom skolene, og erfaringsdeling innad i skolen, hvor oppmerksomheten er rettet mot å skape et trygt og godt skolemiljø, og forebygge utenforskap. Skolene har blant annet månedlige ledermøter på tvers av skolene, hvor skolene har mulighet til å dele erfaringer og drøfte utfordringer som kan oppstå. Skolene har innført tiltak for å kunne følge med på om elevene har det trygt og godt på skolen. Et eksempel på dette er ekstra vaktordninger i friminuttene, eller innført «pauserom», slik at det alltid er en voksen til stedet i friminuttet for de elevene som skulle trenge det.

Det er stor oppmerksomhet omkring å skape et godt skolemiljø, og det er gjennomført en rekke tiltak for å sikre dette. Vi finner også enkelte forbedringspunkter mht. skolenes håndtering av enkeltsaker knyttet til elevenes psykososiale skolemiljø (jf. over), selv om også mye fungerer bra.

Planer for et trygt og godt skolemiljø

Gjesdal kommune har en handlingsplan fra 2017 for et trygt og godt skolemiljø. Planen trengs å revidere, da det er elementer i den eksisterende handlingsplanen som må oppdateres. Kommunen er i ferd med å ferdigstille en revidert versjon av planen, og regner med at den blir ferdigstilt høsten 2023. Gjesdal kommune bruker og tar utgangspunkt i et felles kommunalt årshjul for alle skolene i Jærskulen, i sitt arbeid med et trygt og godt skolemiljø. De tre skolene bruker i dag tre ulike styringsdokumenter som grunnlag for skolemiljøarbeidet. Gjesdal ungdomsskole har ingen egen handlingsplan for et trygt og godt skolemiljø, mens Dirdal skole og Oltedal skole har egne handlingsplaner for et trygt og godt skolemiljø. Samtidig har Gjesdal ungdomsskole utarbeidet et eget årshjul for tiltak og forebygging i skolen, og en arbeidsbeskrivelse for ansatte ved Gjesdal ungdomsskole i arbeid med §9 A-3, som vil si nulltoleranse mot mobbing og forebyggende arbeid. De overnevnte styringsdokumentene hos de forskjellige skolene, danner et godt grunnlag for arbeidet med et trygt og godt skolemiljø. Samtidig etter vår vurdering ville det vært enda bedre om kommunen hadde én felles plan, som skolene brukte aktivt. Et viktig argument for å operere med kun én plan, er å sikre en mest mulig lik håndteringspraksis ved de ulike skolene, og det vil også være arbeidsbesparende. En felles overordnet plan vil dessuten legge bedre til rette for erfaringsdeling mellom skolene.

Anbefalinger

Vi anbefaler kommunen å:

- Sikre at alle skoleansatte overholder plikten om å følge med, og varsle rektor hvis de får kjennskap til at en elev ikke har et trygt og godt skolemiljø.
- Sikre at skolene tydeliggjør hva de finner etter en undersøkelse, og hvordan de vurderer elevens situasjon.
- Sikre at tiltakene som settes inn er presise og tydelige.
- Sikre at tiltakene er tydeligere mot den som krenker eller mobber, samtidig som disse kommer frem i aktivitetsplanen til den krenkede.

KOMMUNEDIREKTØRENS KOMMENTAR

Kommunedirektørens kommentar er mottatt 15.11.2023:

Kommunedirektøren er svært opptatt av at alle elever i Gjesdal har et trygt og inkluderende læringsmiljø. Inkluderende læringsmiljø og elevmedvirkning er Gjesdalskolen sine to hovedsatsningsområder. Det har det vært i flere år og skal fortsatt være i de neste årene. Kommunedirektøren er glad for at dette temaet blir løftet fram i forvaltningssammenheng.

Kontrollutvalget i Gjesdal ba i utgangspunktet om å belyse om det er nok ressurser i Gjesdal for å sikre et godt psykososialt miljø. Dette er en svært kompleks oppgave. Kontrollutvalget valgte, etter råd fra Rogaland revisjon, å sette søkelys på hvordan skolene håndterer enkeltsaker knyttet til elevenes psykososiale skolemiljø under gitte rammer.

Kommunedirektøren erkjenner at den opprinnelige «bestillingen» er svært vanskelig å belyse. Samtidig vil framlagte rapport, med søkelys på hvordan skolen håndtere enkeltsaker, bli noe snever.

Skolen er en del av lokalsamfunnet. Ungdata undersøkelsen 2022 viser at Gjesdal har færre unge som er fornøyde med lokalmiljøet enn landsgjennomsnittet og at flere unge strever med ensomhet. Videre har kommunen færre unge enn landsgjennomsnittet som er fornøyde med egen helse. Det er også færre unge som rapporterer om høy tilfredshet med livet sitt.

Skolen er en svært viktig arena som kan være med å motvirke ensomhet og unge som strever med sin psykiske helse. Samtidig vil disse forholdene være med å prege et læringsmiljø. Rapporten «Skolemiljø ungdomstrinn» er viktig med hensyn til hvordan skolene håndterer elever som opplever seg krenket i form av ord, atferd eller handlinger. Rapporten har hovedfokus på problemstillingen “Ungdomsskolenes håndtering av enkeltsaker knyttet til elevenes psykososiale skolemiljø”. Her er det viktige læringspunkter som Gjesdal kommune vil jobbe videre med. Rapporten har i mindre grad svart på problemstillingen: “Hvordan fungerer ungdomsskolenes arbeid med å forebygge mobbing og mistrivsel”? Dette er en kompleks problemstilling kommunedirektøren skulle sett var belyst nærmere i denne sammenheng.

Med hilsen

Pål Larsson
kommunedirektør

INNLEDNING

1.1 REVISJONSKRITERIER OG METODE

1.1.1 REVISJONSKRITERIER

Revisjonskriterier er krav eller forventninger som brukes for å vurdere funnene i undersøkelsene som gjennomføres. Revisjonskriteriene skal være begrunnet i, eller utledet av, autoritative kilder innenfor det reviderte området, for eksempel lovverk og/eller politiske vedtak.

I dette prosjektet legger vi følgende kilder til grunn for utvikling av revisjonskriterier:

- Skolen skal ha nulltoleranse mot mobbing (§ 9A-3)
- Skolen skal overholde aktivitetsplikten (§ 9A-4)
- Skolen skal overholde sin skjerpede aktivitetsplikt dersom en som arbeider på skolen krenker en elev (§ 9A-5)
- Skolen skal snarest undersøke saken ved mistanke/ kjennskap til at en elev har et utrygt skolemiljø (§ 9A-4)
- Skolen skal så langt det finnes egnede tiltak, sørge for at eleven får et trygt og godt skolemiljø (§ 9A-4)

De utledede revisjonskriteriene presenteres i innledningen til hvert delkapittel i kapittel tre.

Stortinget har vedtatt en ny opplæringslov med forskrifter, som etter planen skal gjelde fra august 2024¹. Endringene i opplæringsloven som vil påvirke skolemiljø saker, er endring om håndhevingsordningen i skolemiljø saker. Dette vil si at Statsforvalteren i fremtiden bare skal gi en vurdering på om aktivitetsplikten er brutt eller ikke, og skolen får ansvaret for å utforme tiltakene². De tidligere endringene som skjedde i 2017 med nye regler for et trygt og godt skolemiljø, har vært med på og blant annet gi et mer barnevennlig, mer effektivt, enklere, raskere og tryggere håndtering av skolemiljø saker³.

¹ Kilde: <https://www.udir.no/regelverk-og-tilsyn/skole-og-opplaring/ny-opplaringslov/ny-opplaringslov-formal/>

² Kilde: <https://www.ks.no/fagomrader/barn-og-unge/grunnskole-og-sfo/de-viktigste-endringene-i-ny-opplaringslov/>

³ Kilde: https://www.statsforvalteren.no/contentassets/2a2c72557e97473e81275c91a478468a/90410_readonly.pdf

1.1.2 METODE

I hoveddelen av datainnsamlingen, har vi valgt å vurdere skolens håndtering av konkrete skolemiljøsaker på ungdomstrinn opp mot regelverket. Vi bruker større del av rapporten på å besvare på problemstillingen relatert til håndtering av enkeltsaker, fordi vi har erfart fra tilsvarende forvaltningsrevisjoner at læringspotensialet er størst her.

Dermed ønsker vi å sjekke for hva slags praksis skolene i Gjesdal kommune har. De utvalgte skolene på ungdomstrinn er;

- Gjesdal ungdomsskole
- Oltedal skole

Gjesdal kommune har tre aktuelle ungdomsskoler. Dette er Dirdal skole (1-10.trinn), Oltedal skole (1-10.trinn) og Gjesdal ungdomsskole (8-10.trinn). Vi ønsket å undersøke avsluttende aktivitetsplaner fra de to siste årene, det vil si skoleåret 2021/2022 og 2022/2023. Dirdal skole ble dermed uaktuell, da Dirdal skole ikke har noen avsluttede aktivitetsplaner på ungdomstrinn fra de to siste årene.

Vi har innhentet informasjon fra 12 aktivitetsplaner fra årene 2021, 2022 og 2023. Antall aktivitetsplaner ved de utvalgte skolene varierte. Gjesdal ungdomsskole har de siste tre skoleårene hatt 20 aktivitetsplaner årlig, mens Oltedal har hatt fire totalt, dvs. drøyt en i året i gjennomsnitt. Vi har gjennomgått åtte aktivitetsplaner fra Gjesdal ungdomsskole (tilfeldig utvalg), og alle de fire aktivitetsplaner fra Oltedal skole, med tilhørende dokumentasjon.

Videre ble det gjennomført intervju med skoleledelsen ved alle tre skolene. Skoleledelsen bestod av rektor og assisterende rektor på Oltedal skole og Dirdal skole, og rektor og tre avdelingsledere på Gjesdal ungdomsskole. Vi har også intervjuet et utvalg kontaktlærere fra alle tre skolene. Vi ønsket å intervju kontaktlærerne som hadde vært involvert i aktivitetsplanene vi mottok, samtidig ønsket vi også å intervju Dirdal skole om hvordan de jobber med å skape et trygt og godt skolemiljø. I tillegg har vi intervjuet 8 foresatte til 7 elever som har hatt aktivitetsplan på de utvalgte skolene. Dette er foresatte til elevene vi har mottatt aktivitetsplan for. Utvalg av foresatte ble kontaktet via telefon, og det var et tilfeldig utvalg, basert på hvem vi fikk tak i først.

- Gjesdal ungdomsskole; foresatte til 4 elever
- Oltedal skole; foresatte til 3 elever.

Det ble også gjennomført et intervju med skolesjef. Gjennomførte intervjuer er verifisert. Videre for å kunne besvare på problemstillingen relatert til forebygging av mobbing, har vi basert dette på funnene fra dokumentasjonsgjennomgangen og intervjuene med skoleledelsene og ansatte fra Gjesdal ungdomsskole, Oltedal skole og Dirdal skole, og skolesjef. Revisjonene mener dataen denne rapporten bygger på samlet sett er pålitelig og gyldig og derfor gir et forsvarlig grunnlag for revisjonens vurderinger, konklusjoner og anbefalinger.

1.2 BEGREPSBRUK

Dette prosjektet er rettet mot skolenes håndtering av enkeltsaker vedrørende elevenes psykososiale skolemiljø. I denne rapporten brukes begrepet skolemiljøsaker. Vi vil påpeke at begrepet skolemiljøsaker ikke er helt presist. I opplæringsloven § 9 A brukes begrepet krenkelser, enten i form av ord, adferd eller handlinger. Krenkelser er et videre begrep enn mobbing, der mobbing er én type krenkende handlinger.

Krenkelser er ord eller handling som elever opplever som krenkende for hans eller hennes verdighet og integritet, eller som gjør at de føler seg ekskludert fra et fellesskap⁴. Krenkelser kan ha ulike former. Det kan være alt fra enkeltstående ytringer eller handlinger til gjentatte episoder. Det omfatter blant annet mobbing, vold, rasisme, trakassering og diskriminering. Det kan også være erting, plaging, negative kommentarer, knuffing, baksnakking, ryktespredning, utfrysing eller andre handlinger som gjør at elever ikke føler seg inkludert i fellesskapet.

Det er mobbing når:

- Noen blir utsatt for negative hendelser fra en eller flere.
- Hendelsene pågår over tid.
- Det er et ujevnt styrkeforhold mellom den som plager og den som blir plaget.

Eleven har en individuell rett til et trygt og godt skolemiljø, og det er elevens *subjektive oppfatning* som avgjør om skolemiljøet er trygt og godt (jf. § 9 A-2). Det betyr at det verken trenger å være en definert mobber eller et definert mobbeoffer, og så lenge eleven føler at de har et trygt skolemiljø, vil det være aktuelt med skolemiljøsaker.

1.3 ORGANISERING

Gjesdalskolen er del av Jærskulen. Jærskulen er et samarbeid mellom Gjesdal, Hå, Klepp og Time kommune. Samarbeidet skal styrke utviklingen til de 34 skolene, med rundt 1100 elever⁵.

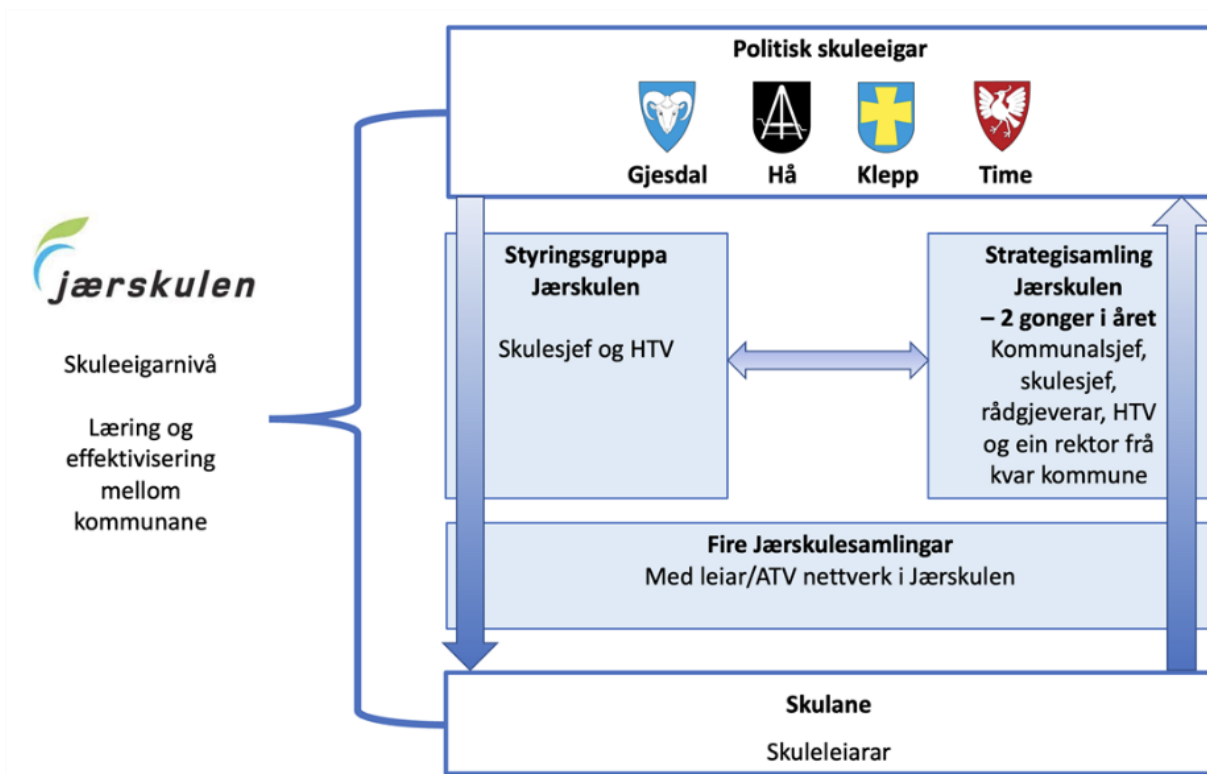
Mål for Jærskulen er de samme som overordnet nasjonale mål for grunnskolen, og er gjeldende for kommunene og skolene i Jærskulen:

1. Alle har et godt og inkluderende læringsmiljø
2. Barn og unge som har behov for det, får hjelp tidlig, slik at alle får utvikle potensialet sitt
3. De ansatte i kunnskapssektoren har høy kompetanse
4. Alle lykkes med opplæringen og utdanningen

⁴ Kilde: Plan for et trygt og godt skolemiljø i Bærum kommune

⁵ Kilde: <http://www.jaerskulen.no/om-jaerskulen/kva-er-jaerskulen/>

Figur 1 Organisering av Jærskulen

Kilde: Jærskulen⁶

1.4 DE UTVALGTE SKOLENE

Skolene ble valgt ut i samarbeid med skoleledelsen. Kommunen har bare en ungdomsskole, og to 1-10. skoler.

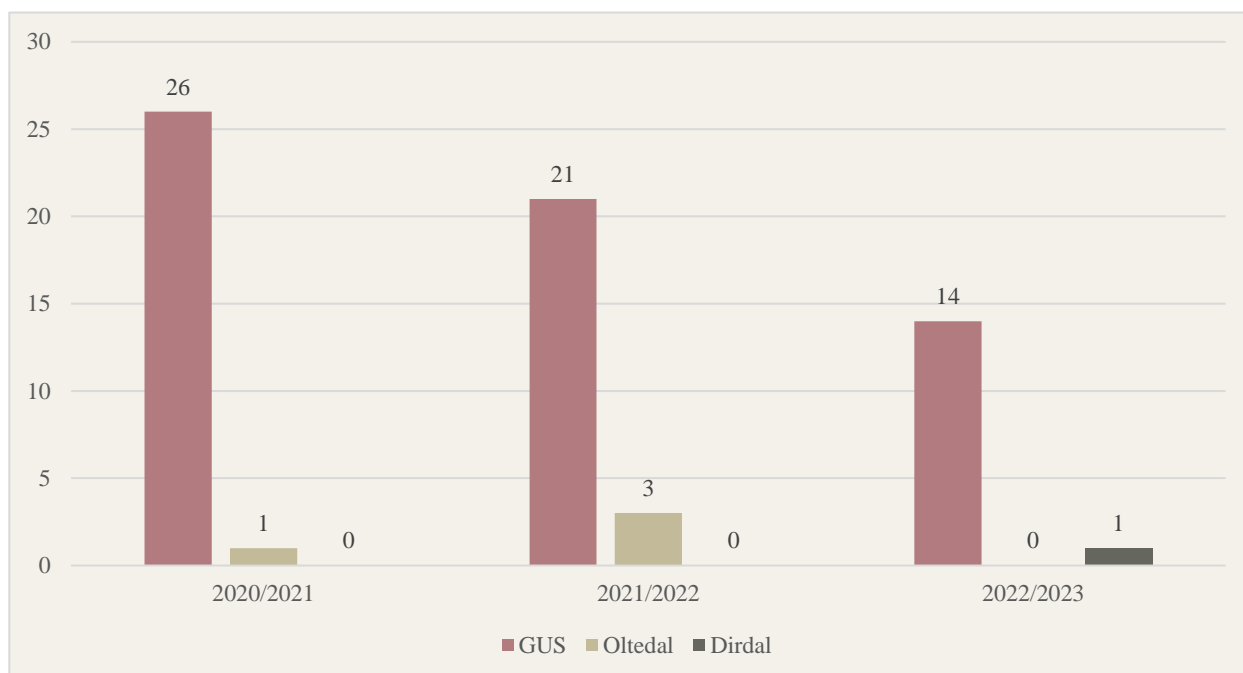
Gjesdal ungdomsskole (8-10. trinn) er den største ungdomsskolen i kommunen, med 480 elever, og har de siste tre skoleårene hatt hhv. 14, 21 og 26 aktivitetsplaner.

Dirdal skole har 123 elever, og er en titrinnskole som kun har hatt en aktivitetsplan på ungdomstrinnene de siste tre skoleårene.

Oltedal skole er en 1-10. trinn skole, og har de siste tre skoleårene hatt 0, 3 og 1 aktivitetsplan. Oltedal skole har i dag 180 elever på hele skolen.

⁶ Kilde: <http://www.jærskulen.no/om-jærskulen/organisering/>

Figur 1: Oversikt over antall aktivitetsplaner de siste tre årene på ungdomstrinn, på Gjesdal ungdomsskole (GUS), Oltedal skole og Dirdal skole.

Kilde: Tall tilsendt fra Gjesdal kommune.

1.5 ELEVENE I GJESDALSKOLEN HAR SAGT SIN MENING OM LÆRING, TRIVSEL OG MOBBING

Gjennom Utdanningsdirektoratet sin årlige elevundersøkelse for alle elever på 7.klassetrinn og 10.klassetrinn, har elever i Gjesdalskolen uttrykt sine tanker om temaer som omhandler støtte fra lærer, læringskultur, elevdemokrati, motivasjon/mestring, trivsel og mobbing. Elevundersøkelsen måler hvordan elevene opplever læringsmiljøet på skolen sin. Resultatet fra elevundersøkelsen tyder på at det er mange elever på 7. og 10. klassetrinn som skårer at de ikke har et trygt og godt skolemiljø. Dette kommer også frem på kommunens hjemmesider⁷.

Mobbing

Nøkkeltall fra Ungdata 2022⁸ for Gjesdal kommune indikerer at det er større prosentandel i Gjesdal kommune som rapporterer at de blir utsatt for plaging, trusler eller utfrysing av andre

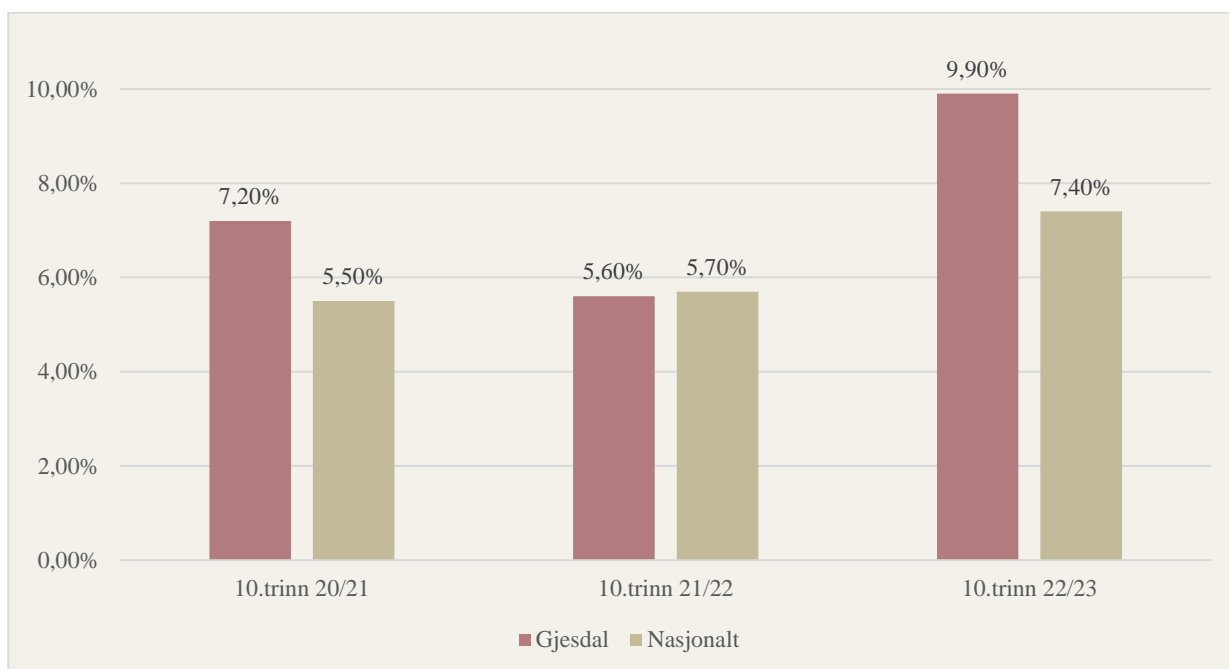
⁷ <https://www.gjesdal.kommune.no/aktuelt/elevene-i-gjesdalskolen-har-sagt-sin-mening-om-laring-trivsel-og-mobbing.527217.aspx>

⁸ [PowerPoint-presentasjon \(ungdata.no\)](#)

unge på skolen eller i fritiden. En tidstrend i Gjesdal kommune viser at en prosentdel av elevene på ungdomstrinnet som blir mobbet minst hver 14.dag har økt fra 7% i 2010 til 12% i 2022. Tallene indikerer at det har skjedd en økning i hvor mange som opplever mobbing i Gjesdalskolen de siste årene. I tillegg indikerer tallene fra Elevundersøkelsen at for skoleåret 2020/21 har 7,2% av elevene ved Gjesdalskolen på 10.trinn opplevd mobbing, mens nasjonalt lå snittet på 5,5%. Tallene er nokså like nasjonalt og i Gjesdal kommune for skoleåret 2021/22, hvor 5,7% tiendeklassinger rapporterer at de opplever mobbing nasjonalt, mens 5,6% tiendeklassinger rapporterer at de opplever mobbing i Gjesdal kommune.

Tilbakemelding etter høring fra kommunen tyder på resultatene fra Elevundersøkelsen i 2022/23 for 10.trinn ikke er helt presise. Det ble gjort en feil, som Udir ikke kunne rette opp i. Feilen er at Udir har tatt med 3 av 9.klassene inn i tellingen for 10.klasse i Gjesdal kommune. Tallene under for skoleåret 2022/23 viser derfor ikke en reell økning på 10.trinn, men økningen for 10.trinn og 3 klasser fra 9.trinn. Nesten 10% av disse elevene rapporterer at de opplever mobbing i Gjesdal kommune. Se figuren under.

Figur 2: Resultatene fra elevundersøkelsen - mobbing, 10.trinn

Kilde: Tall fra Udir

Trivsel

Samtidig viser elevundersøkelsen om elevens skole- og læringsmiljø, med indikator for trivsel, at forskjellene i trivsel er helt marginale. Det vil si at snittet i Gjesdal omtrent er på nivå med det nasjonale snittet. Ifølge tallene vi fikk tilsendt fra Gjesdal kommune, ligger trivsel-tallene for åttendeklassinger i Gjesdal, nokså likt tallene nasjonalt. Vi ser derimot en liten endring i oppfattelse av trivsel i tidstrenden, hvor prosentandel som trives minker med årene. Forskjellen er ikke stor, men vi ser likevel en liten tendens til dette i Gjesdal kommune.

Med det psykososiale miljø, menes det de mellommenneskelige forholdene på skolen, det sosiale miljøet, og hvordan elevene og personalet opplever dette. Det handler om elevens opplevelse av lærings situasjonen. Vi vet at mange faktorer virker inn på elevenes oppfatning av det psykososiale skolemiljøet, og kan påvirke elevens subjektive opplevelsesverden. Noen barn er mer sårbare enn andre barn, og det er elevens egen subjektive opplevelse som ligger til grunn og er med på å forme kompleksiteten til hver enkelt skolemiljøsak.

2 FOREBYGGING AV MOBBING

2.1 PROBLEMSTILLING OG REVISJONSKRITERIER

Følgende problemstilling skal besvares i dette kapittel:

- Hvordan fungerer ungdomsskolenes arbeid med å forebygge mobbing og mistriksel?

Vi ønsker å undersøke hvordan ungdomskolene arbeider med forebygging av mobbing og mistriksel, og hvordan de arbeider med å fremme helse, trivsel og læring for elevene. Vi har sett på hvordan skolene arbeider med kompetanseheving innenfor forebygging, hvilken oppfølging skolene får fra skolesjef og arbeidet med plan for et godt og trygt skolemiljø.

2.2 REVISJONSKRITERIER

Opplæringslovens § 9 A-3. *Nulltoleranse og forebyggende arbeid sier at skolen skal ha nulltoleranse for krenking, og forebygge brudd på retten til et trygt og godt skolemiljø (§9 A-2), ved å kontinuerlig drive arbeid som fremmer helse, trivsel og læring for elevene.*

Alle elever har rett til et trygt og godt skolemiljø, og dette har skolen et ansvar om, og skal utvikle inkluderende fellesskap, fremme helse, trivsel og læring. Skolene har et ansvar om å sette i gang forebyggende tiltak for å sikre et trygt og godt skolemiljø, og disse tiltakene skal evalueres jevnlig⁹. Skolen er dermed også nødt til å kunne ha kompetanse om hvordan elevene oppfatter skolemiljøet, og kontinuerlig være med på å løfte deres egen kompetanse innenfor utfordringsområdene som kan oppstå om trygt og godt skolemiljø som skoleansatt.

⁹ Kilde:

https://www.nkrf.no/filarkiv/File/Alle_rapporter_i_pdf/Vestfold_og_Telemark_Revisjon_IKS/Faerder_2021_Laerिंगsmiljø.pdf

På denne bakgrunn utledes det følgende revisjonskriterier:

- Kommunen og skolene jobber aktivt med å fremme trivsel og helse for elevene. Dette kommer til uttrykk gjennom faktorer som oppfølging fra skolesjef på feltet, kompetanseheving, erfaringsdeling og gjennom konkrete tiltak som fremmer et godt og trygt skolemiljø.

2.2.1 FUNN

Nasjonale resultater fra elevundersøkelsen for 7.trinn og 10.trinn, indikerer at flere elever opplever mobbing nå enn før. Elevundersøkelsen tar blant annet opp om de er mobbet av medelever, om de er digitalt mobbet og om de er mobbet av voksne på skolen. Mobbet av en voksen på skolen, klassifiseres som en § 9 A-5 – sak.

Gjesdalskolen jobber målrettet med to felles utviklingsområder, og disse er elevmedvirkning og inkluderende læringsmiljø. Kontaktlærerne og skoleledelsen ved alle tre skolene oppgir at skolen deres har tatt del i et av satsningsområdene til Gjesdal kommune. Dette har vært *Inkluderende barnehage- og skolemiljø* i Gjesdal, som innebærer at alle skolene arbeider hver eneste dag hardt og systematisk for å skape et inkluderende skolemiljø. Oltedal skole deltok i den nasjonale satsningen Inkluderende barnehage og skolemiljø i 2021 og 2022, mens Gjesdal ungdomsskole og Dirdal deltok i samme prosjekt i 2017 og 2018. Det to-årige prosjektet var i regi av Utdanningsdirektoratet, og her ble skoleansatte lært mer om trygge og gode barnehage- og skolemiljø, regelverk, organisasjon og ledelse. I tillegg lærte de mer om forebygging, avdekking og håndtering av mobbing. Alle tre skolene har deltatt i denne satsingen. Inkluderende barnehage- og skolemiljø er avsluttet nå, og blitt erstattet av *Læringsmiljøprosjektet*. Her har Dirdal skole av ungdomsskolene, fått muligheten til å delta. De overnevnte prosjektene har vært med på å øke kompetansen innen utfordringsområdene som kan oppstå når man jobber med et trygt og godt skolemiljø hos skoleansatte.

Skolesjef uttrykker at hun selv ser en forskjell i hvordan skolemiljø saker håndteres etter en slik satsing. Skoleansatte har fått en annen forståelse av lovverket. De har fått en annen oppgradering i form av bedre kompetanse i å forstå lovverket og bedre evne til å jobbe og skrive aktivitetsplaner. Planer, maler og retningslinjer har blitt oppdatert parallelt med den kompetansehevingen som har pågått de siste årene. Effekten av kompetansehevingen har dermed satt sine spor i dokumenter og lovverkforståelse, og hvordan jobbe med dette i praksis.

Vi får opplyst i intervjuene at utfordringsområdene innenfor skolemiljø saker har vært § 9 A-5, og saker relatert til *skjult mobbing*. Denne type form for mobbing er mer manipulerende og subtil¹⁰. Av den grunn kan det være enda vanskeligere for en skoleansatt å registrere og plukke opp at eleven blir utsatt for dette. Likevel kommer det frem i intervjuene at lærere føler de blir enda mer bevisste og oppmerksomme etter en konstant påminnelse om trygt og godt skolemiljø, og ser selv en positiv effekt av kompetansehevingen som har pågått.

¹⁰ Kilde: <https://nhi.no/psykisk-helse/psykiske-lidelser/skjult-mobbing-indirekte-aggresjon/>

Gjennom intervjuene kommer det også frem at skolene jobber aktivt med å forebygge mobbing og mistriksel på skolen gjennom å lage gode og trygge klassemiljø. De har månedlige ledermøter på tvers av skolene, slik at skolene får en arena for erfaringsoverføring. De har blant annet ulike vaktordninger under friminuttene, og samarbeider tett med sosiallæreren og helsesykepleieren på skolen. Alle skolene i Gjesdal har etablert et tverrfaglig styrkingsteam, hvor aktuelle elevsaker blir drøftet. Styrkingsteamet har møter hver 2-3 uke, og her møter både helsesykepleier, PPT, sosiallærer, spesialpedagogisk koordinator, ledelsen, BUP, barnevern, lege og familiesenter. Gjesdal ungdomsskole har blant annet satt i gang trivselstiltak i form av miljøteam, hvor det er ansatt 13 ungdomsoppfølgere (miljøveiledere) på skolen. De jobber tett med elevene som et ledd i det forebyggende arbeidet, og følger opp elevsaker. Dette er et tilbud som elevene kan ta i bruk. De har også innført et «pauserom», hvor det alltid er en voksen til stede i friminuttene for de elevene som skulle trenge det. De har innført klasseteam annenhver uke, hvor lærerne møtes og snakker om hvordan de kan være tidlig ute med sårbare elever. Oltedal skole har blant annet storsamlinger for elevene, hvor de fokuserer på fellesskap, og hvordan skape trygghet. Dirdal skole er en liten skole og består av små klasser. Av den grunn blir det automatisk tette bånd blant elevene og skoleansatte, og de får muligheten til å følge godt med. Samtidig har de også innført positive fellesaktiviteter som f.eks. solfest og idrettsaktivitetsdag for å kunne skape et fellesskap.

2.2.2 VURDERINGER

Vi ser at både skjult mobbing og skolemiljøsaker relatert til § 9 A-5, kan være utfordrende å løse for skoleansatte. Ofte er det kompleksiteten relatert til enkeltsakene som gjør det krevende og utfordrende. Etter vår vurdering fungerer Gjesdal kommunens forebyggende arbeid bra. De må fortsette og kontinuerlig løfte deres kompetanse innenfor trygt og godt skolemiljø, og kompleksiteten relatert til enkeltsakene, enten det er i form av å ta del i eksterne prosjekter, eller ha faste arenaer hvor skoleansatte har mulighet til å dele erfaringer og kunnskap med hverandre. Det har blitt merket en tydelig positiv effekt av kompetansehevingen og satsingsområdene ifølge skolesjef. Likevel tyder tallene fra elevundersøkelsen at elevene i Gjesdalskolen opplever litt mer mobbing enn nasjonalt. Dette understreker at dette er et arbeid som må jobbes med hele tiden, og det er viktig at dette er et fokusområde fortsatt, selv om kommunens forebyggende arbeid har vært ganske bra. Fokus på dette vil være med å skape mer påskrudde skoleansatte og en mer aktiv kultur på skolen i forhold til forebygging og håndtering av skolemiljøsaker, samtidig som det skaper et tryggere og sterkere fellesskap på skolene.

2.3 OPPFØLGING FRA SKOLESJEF

Gjennom intervju med skolesjef kommer det frem at de har faste rutiner på hvordan skolene får den rette oppfølgingen fra skolesjef. Kommunen har innført ledermøter en gang i måneden, med skoleledelsen fra alle skolene i kommunen, hvor de jobber med et trygt og godt skolemiljø. I tillegg har skolesjef fire faste dialogmøter i året med skolene, hvor elevsaker alltid er på agendaen. Skolene har faste rutiner på at de månedlig må rapportere antall aktivitetsplaner til skolesjef. Skolene uttrykker at de har faste møter med skolesjef hvor trygt og godt skolemiljø tas opp, og skolene får mulighet til å drøfte aktuelle enkeltsaker. Videre er skolesjef tilgjengelig, og blir koblet på når skolene ser behov, trenger råd, veiledning eller for å kunne drøfte. I § 9A -5 saker tar skolene alltid kontakt med skolesjef. Skolesjef gir uttrykk for at skolene er flinke til å løfte vanskelige elevsaker, og tar kontakt med skolesjef dersom skolen har et behov for det, utenom de faste møtepunktene.

Handlingsplan for et trygt og godt skolemiljø

Kommunen har en overordnet handlingsplan for et trygt og godt skolemiljø som er fra 2017. Denne er ikke tilgjengelig på nett og er ikke i aktiv bruk, da det er elementer i den eksisterende handlingsplanen som må oppdateres. I skrivende stund blir denne revidert, og en oppdatert plan vil ferdigstilles i løpet av høsten 2023.

I tillegg tar alle skolene i Gjesdal kommune utgangspunkt i et felles kommunalt årshjul i sitt arbeid med et trygt og godt skolemiljø. Dette årshjulet er utarbeidet for alle skolene i Jærskulen, som Gjesdalskolen også er en del av.

Gjesdal ungdomsskole har ikke sin egen handlingsplan for et trygt og godt skolemiljø. Dirdal skole og Oltedal skole har utformet sine egne handlingsplaner. Gjesdal ungdomsskole har derimot utarbeidet et eget årshjul for tiltak og forebygging i skolen. I dette dokumentet står det hvilke temaer og aktiviteter skolen skal gjennomføre i løpet av et skoleår, og hvem som har ansvar for å gjennomføre dette. De starter skoleåret med blant annet rutinegjennomgang med personalet om trygt og godt skolemiljø, klassemiljøfokus, ordensreglement og klassekontaktmøte. Gjesdal ungdomsskole har også utarbeidet en arbeidsbeskrivelse for alle ansatte ved Gjesdal ungdomsskole i arbeid med §9 A-3, som vil si nulltoleranse mot mobbing, og forebyggende arbeid. Her er det skriftliggjort hvilke arbeidsoppgaver skolen har mht. et trygt og godt skolemiljø, og hvordan man kan utføre disse arbeidsoppgavene. For eksempel er første arbeidsbeskrivelse «1 følge med», som vil si at alle har plikt til å jobbe forebyggende og følge godt med, som kan gjøres i timer/friminutt, og gjennom observasjoner og elevsamtaler.

Oltedal skole sin *Handlingsplan mot mobbing for Oltedal skole* er delt inn i to deler. Disse er; forebyggende arbeid, og avdekkende og problemløsende arbeid. Under delen forebyggende arbeid faller årshjul for tiltak og forebygging § 9A. Deretter har Oltedal skole delt inn hvordan man skal avdekkende og problemløsende arbeid inn i 5 nivå, hvor de ulike nivåene representerer en gradvis opptrapping fra skolen sin side i forhold til håndtering av saker hvor elever ikke har et trygt og godt skolemiljø. Blir ikke saken løst på et nivå, blir den tatt med videre til neste nivå. Handlingsplanen er på 13 sider og inneholder blant annet beskrivelser på hva og hvordan man skal utføre arbeidet.

Dirdal skolen sin *Handlingsplan for et trygt og godt skolemiljø* er underordnet kommunale og nasjonale retningslinjer for trygt og godt skolemiljø, men konkretiserer hvordan Dirdal skole skal arbeide aktivt og systematisk for at elevene skal få et godt psykososialt miljø. Dirdal skole har delt opp handlingsplanen i fire deler, samt lagt til årshjul for tiltak for forebygging. De ulike delene i planen er; forebygging, avdekking av mobbing, håndtering av mobbesaker, og formelle prosedyrer rundt mobbesaker. Handlingsplanen er på 10 sider, bestående av mye tekst. Etter samtale med skoleledelsen i Dirdal skole, har det kommet frem at handlingsplanen er moden til revidering, og blir ikke brukt like aktivt. De ønsker å effektivisere, digitalisere og gjøre handlingsplanen visuelt bedre.

Samtidig er det ulikheter i Oltedal skole og Dirdal skole sin planverk. Handlingsplanene deres er nokså ulike. Oltedal skole sin handlingsplan beskriver noe om hvordan de skal arbeide med den som krenker, men i Dirdal skole sin handlingsplan, kommer ikke dette like godt frem.

2.3.1 VURDERINGER

Gjesdal kommune har ikke ferdigstilt sin reviderte versjon av handlingsplanen for et trygt og godt skolemiljø, og per dags dato har kommunen ingen oppdatert handlingsplan for et trygt og godt skolemiljø. Dirdal skole og Oltedal skole har utarbeidet hver sin handlingsplan, men vi ser at det er ulikheter i handlingsplanene deres. Gjesdal ungdomsskole derimot har ingen egen handlingsplan, men har utarbeidet en arbeidsbeskrivelse og et årshjul for tiltak og forebygging i skolen. Skolene viser at de har ulike løsninger på hvordan de har skriftliggjort hvordan en ansatt skal jobbe med trygt og godt skolemiljø. Skolesjef gir også uttrykk for at hun og alle skolene har god dialog sammen, med rom for veiledning, råd og drøfting. Likevel mener vi at det er nødvendig at kommunen ferdigstiller og har en overordnet handlingsplan for trygt og godt skolemiljø så fort som mulig. I for eksempel Bærum kommune er det en felles overordnet plan for et trygt og godt skolemiljø som gjelder for alle skolene. Selv om ikke dette er et lovkrav, anbefaler vi Gjesdal kommune å vurdere det samme, ettersom lovverket er likt for alle. Da er det ikke nødvendig for den enkelte skole å utarbeide egne planer. Et viktig argument for å operere med kun en plan er å sikre en mest mulig lik praksis ved de ulike skolene. En felles overordnet plan vil også gi grunnlag for erfaringsdeling på tvers av skoler og vil kunne være arbeidsbesparende totalt sett.

3 HÅNDTERING AV ENKELTSAKER

3.1 PROBLEMSTILLING

Følgende problemstilling skal besvares i dette kapittel:

- Hvordan fungerer ungdomsskolenes håndtering av enkeltsaker knyttet til elevenes psykososiale skolemiljø?

Vi ønsker å undersøke hvordan ungdomskolene håndterer enkeltsaker knyttet til elevens psykososiale skolemiljø. Vi har sett på hvilken oppfølging skolene får fra skolesjef, hvordan det jobbes med aktivitetsplikten, hvordan skolemiljøsakene blir løst, hva slags oppfølging den som krenker eller mobber får, og samtidig sjekke for hvordan dokumentasjonene blir skriftliggjort og dokumentert.

3.2 AKTIVITETSPLIKTEN

Formålet med aktivitetsplikten er å sikre at skolene handler raskt og riktig når en elev ikke har det trygt og godt på skolen. Aktivitetsplikten inneholder fem delplikter, jfr. Opplæringsloven § 9A-4:

- Følge med
- Gripe inn
- Varsle skoleledelsen
- Undersøke all mistanke og kjennskap til at eleven ikke har det trygt og godt
- Sett inn tiltak – helt til eleven har det trygt og godt

Skolen skal etter Opplæringsloven § 9A-2 sikre at alle elever har et trygt og godt skolemiljø. Som del av dette inngår aktivitetsplikten. Det fremgår av regelverkstolkningen til Utdanningsdirektoratet¹¹ at tiltakene ikke bare bør rette seg mot dem som opplever mistriivsel på skolen. Det er forutsatt i både forarbeidene og rettspraksis at det også skal vurderes tiltak mot dem som mobber, krenker eller på annen måte bidrar til at andre ikke har det trygt og godt på skolen. Både Opplæringsloven § 9A-4, med fokus på aktivitetsplikten for å sikre at elever har et trygt og godt psykososiale skolemiljø, og § 9A-5, som utdypet en skjerpa aktivitetsplikt dersom en som arbeider på skolen, krenker en elev, er relatert til viktigheten med aktivitetsplikten skoleansatte står ovenfor.

Alle som arbeider på skolen, skal varsle rektor hvis de får mistanke om eller kjennskap til at en elev ikke har et trygt og godt skolemiljø. Rektor skal deretter varsle skolesjef ved alvorlige tilfeller. Ifølge regelverkstolkningen til Udir kommer det tydelig frem i punkt 6.4.3 *plikt til å varsle*, at det skal være lav terskel for å varsle rektor dersom det er mistanke eller kjennskap. Tredje delplikt; plikten til å varsle rektor gjelder for *all* mistanke og kjennskap til hvordan elev opplever skolemiljøet.

Deretter oppstår plikten til å undersøke. Ifølge punkt 6.4.5, innebærer dette at skolen skal undersøke elevens opplevelse av skolemiljøet. Her er ikke poenget at skolen skal skaffe bevis for å motbevise elev, men undersøke fakta om situasjonen, bakgrunnen for elevenes opplevelse og hvilke forhold i elevens omgivelser som påvirker hvordan eleven opplever skolemiljøet.

Ifølge punkt 6.4.5 *plikt til å sette inn tiltak* skal skolen finne egnede tiltak og sørge for at eleven får et trygt og skolemiljø. Tiltaksplikten består også av at skolen må følge opp tiltakene, evaluere virkningene og eventuelt legge til eller endre tiltak hvis det er nødvendig for å gi eleven et trygt og skolemiljø.

3.2.1 RASK HÅNDTERING

Revisjonskriterier

- Alle som arbeider på skolen skal følge med på om elevene har det trygt og godt på skolen.
- Alle som arbeider på skolen skal varsle rektor hvis de får mistanke om eller kjennskap til at en elev ikke har et trygt og godt skolemiljø.
- Skolen skal snarest undersøke saken ved mistanke/kjennskap til at en elev har et utrygt skolemiljø.
- Skolen skal overholde sin skjerpede aktivitetsplikt dersom en som arbeider på skolen krenker en elev.

¹¹ [1. Innledning \(udir.no\)](#)

Funn

Ifølge skolene gjør de mye for å holde personalet oppdatert. I årshjulet inngår også opplæring av bla. vaktmester, renholdere, og hva som skal informeres om på foreldremøtene. Skolene har også innført flere ekstra tiltak for å kunne følge med på om elevene har det trygt og godt på skolen, og for å kunne jobbe forebyggende med trygt og godt skolemiljø. Flere har innført ekstra vaktordning i friminuttene for å kunne være mer tilgjengelig. Dirdal skole tar også i bruk *observasjonskort*. Siden det ikke nødvendigvis er kontaktlærer som er ute eller i nærheten av eleven, blir alle ansatte som er ute i friminuttene, utdelt observasjonskort for å kunne skrive ned det de observerer. På denne måten får ansatte mulighet til å blant annet registrere barn som ikke er i lek, barn som trenger voksenstøtte for å bli med i lek, eller barn som kommer i konflikt.

Vi ser etter intervjuene med skolene og intervjuene med foresatte at:

- Skolen håndterer sakene raskt etter at det blir meldt inn som en 9A-sak
- Skolen utarbeider aktivitetsplanen umiddelbart, som regel under det første møtet med foreldre, elev, kontaktlærer og rektor.

Likevel ser vi også etter kontroll av aktivitetsplaner at 8 av 12 aktivitetsplaner kommer meldingen om aktivitetsplan fra enten foresatte eller eleven selv. For de resterende fire aktivitetsplanene står det ikke hvem som har meldt inn sakene, selv om det kan se ut som det er foreldre eller elev. Tilbakemeldingene fra de foresatte tyder på at lærerne på trinnet har forsøkt å løse saken, uten å opprette en aktivitetsplan umiddelbart. Eksempler på dette som blir nevnt i gjennomgangen er at kontaktlærer hadde samtaler med eleven om at eleven hadde det utrygt på skolen, eller at det gikk en periode med meldinger til lærer om hva foreldrene hadde hørt hjemme (at eleven var utrygg på skolen), uten å opprette en plan. Samtidig viser også gjennomgangen av aktivitetsplanene at i ett av tilfellene, har foreldrene forsøkt å løse elevsituasjonen selv, ved å personlig ta kontakt med foreldrene til den som krenker. Men i disse tilfellene har ikke sakene løst seg likevel, og foreldrene har deretter bedt skolen om å opprette en aktivitetsplan.

Vurderinger

Lærerne er tydelige på at de er klar over deres plikt til å følge med, gripe inn og varsle skoleledelsen. De utvalgte skolene viser at trygt og godt skolemiljø er et fokusområde på skolen deres. Likevel viser gjennomgangen av aktivitetsplanene at det hovedsakelig er foreldre eller eleven selv som tar initiativ til å opprette en aktivitetsplan. De utvalgte skolene tar raskt tak i sakene når foreldre sier ifra om utrygt skolemiljø til skoleledelsen, men i noen tilfeller forsøker kontaktlærer å løse sakene selv uten å varsle skoleledelsen. Derav kommer det også frem at skoleansatte sjeldent er overrasket når meldinger om utrygt skolemiljø kommer. Hos de fleste tilfellene blir det opprettet en aktivitetsplan umiddelbart og rektor blir koblet på. Foreldre har et inntrykk av at både kontaktlærer og skolen er på, og har et ønske om å skape et trygt skolemiljø igjen.

Anbefaling

Vi anbefaler kommunen å:

- Sikre at alle skoleansatte overholder plikten om å følge med og varsle rektor hvis de får kjennskap til at en elev ikke har et trygt og godt skolemiljø.

3.2.2 UNDERSØKELSE OG TILTAK

Skolen skal ifølge opplæringsloven 9A-4 sjette ledd første punkt lage en skriftlig aktivitetsplan når det skal settes inn tiltak i en sak. Plikten til å utarbeide en skriftlig aktivitetsplan utløses samtidig som tiltaksplikten for skolen. Det vil si når skolen får kjennskap til at en elev ikke har det trygt eller godt på skolen.

Revisjonskriterier

Skolen skal lage en skriftlig aktivitetsplan når det skal, og det skal settes inn tiltak i en sak. Aktivitetsplanen skal bestå av:

- Hvilke(t) problem tiltakene skal løse
- Hvilke tiltak skolen har planlagt
- Når tiltakene skal gjennomføres
- Hvem som er ansvarlig for gjennomføringen av tiltakene og når tiltakene skal evalueres
- At involverte elever er hørt

Når det kommer til undersøkelse:

- Skolen skal undersøke hva som ligger bak elevens opplevelse av skolemiljøet. Skolen skal innhente nok informasjon til å avdekke hva som har skjedd, få et klart bilde av de faktiske forhold, slik at det kan settes inn riktige tiltak.

Funn

Undersøkelse. En hovedinnvending er at det ikke kommer tydelig nok frem om hva skolene finner etter å ha undersøkt saken. I 4 av 12 aktivitetsplaner klarer vi ikke å slå fast om det har blitt gjennomført en undersøkelse eller ikke. For eksempel er en undersøkelse at sosiallærer har snakket med krenkerne, og det kommer ikke tydelig nok frem om eleven som føler seg krenket, har pratet med noen av de skoleansatte.

I tillegg fremkommer det i 5 av 12 aktivitetsplanene at det ikke er tydelig hva de finner, eller hvordan skolen vurderer elevens situasjon etter at undersøkelsene er gjennomført. Aktivitetsplanene dokumenterer for eksempel samtale med mor og beskrivelser fra mor, som

utdyper bakgrunnen for varslingen, men det er ikke tydelig om dette også er det skolen finner etter undersøkelsene. I et annet eksempel, blir bakgrunnen for varslingen beskrevet med to punkter; sykdom og skolevegring, og under undersøkelsene skolen har gjort, blir det beskrevet hva skolen har gjort av aktiviteter. Enda en gang utelukkes skolens beskrivelse og vurdering av elevens situasjon etter undersøkelsene.

Tiltak. I de fleste aktivitetsplaner finner vi presise og konkrete tiltak, men i enkelte planer er tiltakene som settes inn upresise eller lite informative. Noen eksempler på dette, som er hentet fra vår gjennomgang av aktivitetsplanene vi har gjennomgått:

- Individuelle samtaler med jentene i klassen
- Kontaktlærer bruker elevsamtalene for å kartlegge guttemiljøet
- De andre voksne på trinnet er informert og følger godt med
- Informasjon til klassen

I de overnevnte eksemplene savner vi en bedre presisjon i tiltakene. Dvs. hva innebærer tiltaket for eleven? Hva er målet eller hensikten med tiltaket? Hvilket problem skal det løse? Det handler både om å sikre at skolemiljøet igjen blir trygt og godt, og samtidig gjøre elev og foreldre trygge på at de valgte tiltakene skal kunne bidra til dette.

To eksempler på dette: *Informasjon til klassen* og *De andre voksne på trinnet er informert og følger godt med*. Sentrale spørsmål her er: Hva er de informert om? Hva skal de følge med på? Hvem skal de rapportere til dersom de observerer at eleven ikke har det trygt og godt? Det står skrevet en beskrivelse av tiltaket, og begrunnelse, men likevel kommer det ikke frem hva «informasjonen» som tiltaket referer til er. Beskrivelse av tiltak, begrunnelse for tiltak, når tiltaket igangsettes og hvem som har ansvaret for tiltaket, står skrevet ned i aktivitetsplanen. Likevel oppleves det at informasjonen er noe utydelig, og det hadde vært enda mer informativt med bedre presisjon under disse punktene.

Vi har også eksempler på mer konkrete og presise tiltak:

- Sosiallærer går ned i garderoben når de skal dusje
- Bytte plasser i klasserommet
- Eleven som har det utrygt, bytter klasse
- Oppfølging/samtaler med Ungdomsoppfølger
- Miljøterapeut følger opp klassemiljø gjennom samtaler og lek
- Slå ned på stygg språkbruk, og gi direkte anmerkning

Her er det langt mer tydelig hva som skal gjøres og hvem som har ansvaret, og det er lettere for både elev, foresatte og skoleansatte å forstå hva som skal gjøres.

Et siste moment er at tiltakene evalueres på forskjellige måter. Dokumentgjennomgangen på Gjesdal ungdomsskole og Oltedal skole løser evaluering av tiltakene i aktivitetsplanene på ulike måter. Gjesdal ungdomsskole har evaluering av tiltakene under hvert tiltak i den originale

aktivitetsplanen, mens Oltedal har i 3/4 tilfellene et eget evalueringsskjema som kommer etter aktivitetsplanen. Det varierer hvor presise og informative evalueringene er i aktivitetsplanen, men det fremkommer i 11 av 12 tilfellene når tiltakene skal evalueres og evalueringen er dokumentert.

Vurderinger

Både Oltedal skole og Gjesdal ungdomsskole bruker Jærskulen sin mal for aktivitetsplan. I denne malen er det klare beskrivelser av hvilket problem tiltakene skal løse, hvilke tiltak skolen skal gjennomføre, og at elev er medvirket. Skolene er også tydelige på når tiltakene skal gjennomføres, og hvem som har ansvar for å gjennomføre dem. Det er derimot noe ulikt hvordan evaluering av tiltakene blir løst for hver skole.

Undersøkelse. Skolene gjennomfører en rekke undersøkelser. I noen av tilfellene er det utydelig hvordan skolene vurderer elevens situasjon etter undersøkelsene. Gjennomgangen tyder på at undersøkelsene blir gjennomført, men i noen av tilfellene blir det ikke dokumentert hva skolene finner etter undersøkelsene. Skolene bør i større grad oppsummere hvilke undersøkelser deres konklusjoner er basert på. En god beskrivelse av de faktiske forholdene til eleven, vil bidra til å styrke skolens vurdering i saken. Gode undersøkelser vil også bidra til at tiltakene blir mer målrettede i forhold til elevens situasjon.

En nokså lik praksis når det kommer til å sette inn tiltak, evaluering av effekten av disse tiltakene, og bedre beskrivelsene av hva de finner ut av om elevens situasjon etter undersøkelsen, vil være med på å optimalisere hvordan aktivitetsplanene blir løst. Med lik praksis på tvers av alle skolene, vil det også være rom for at skoleansatte har mulighet til å løfte hverandre med sine erfaringer, og dele og implementere det som fungerer.

Anbefalinger

Vi anbefaler kommunen å:

- Sikre at tiltakene som settes inn er presise og tydelige.
- Sikre at skolene tydeliggjør hva de finner etter en undersøkelse, og hvordan de vurderer elevens situasjon.

3.3 BLIR SAKENE LØST?

3.3.1 FØRINGER

Avgjørende for om en skole har oppfylt aktivitetsplikten er om skolen har gjennomført de aktivitetene som med rimelighet kan forventes i den konkrete saken. Hva som kan forventes av skolen på ethvert tidspunkt i saksforløpet, vurderes ut fra en faglig standard. Denne standarden knytter seg til alle delpliktene i aktivitetsplikten. I konkrete saker vil standarden først og fremst handle om hvilke tiltak skolen skal sette inn, og hvorvidt skolen har gjort det som med rimelighet kan forventes i saken for å gi eleven et trygt og godt skolemiljø. Delpliktene legger på mange

måter grunnlaget for tiltaksplikten. Det er understreket i forarbeidene at skolens aktivitetsplikt, og da særlig skolens tiltaksplik, løper til eleven opplever at det er trygt og godt å være på skolen og så lenge det finnes egnede tiltak som kan settes inn, det vil si at sakene blir løst.

Det er elevens subjektive opplevelse av et godt og trygt skolemiljø som setter i gang tiltaksplikten. Det er elevens opplevelse som avgjør når tiltaksplikten utløses og hvor lenge den varer. Skolene kan på ingen måte bagatellisere eller underkjenne en elevs opplevelse av utrygghet eller mistriivsel på skolen. Skolen kan heller på ingen måte avslutte en aktivitetsplan før eleven selv oppfatter at de har et trygt og godt skolemiljø.

3.3.2 FUNN

Tilbakemeldingene fra skolene tyder på at sakene stort sett løser seg, det vil si at skolemiljøet for eleven blir trygt og godt igjen. Tilbakemeldingene fra foresatte er at de stort sett har vært fornøyde med den oppfølgingen de har fått fra skolene. To av foreldrene utrykte at de var delvis fornøyde, og dette skyldes dårlig oppfølging av tiltakene i perioder av aktivitetsplanen. Det vil si at tiltakene ikke ble fulgt opp eller utført av ansatte ved noen anledninger, som igjen hadde en negativ effekt på elevens subjektive opplevelse av trygt og godt skolemiljø.

Av dokumentasjonen fremkommer det at i 50% av aktivitetsplanene opplever eleven en bedring av tiltakene, og i noen av tilfellene hvor det er bedring, blir aktivitetsplanene avsluttet. Ved tre av aktivitetsplanene videreføres tiltakene, da skolen ikke ser en forbedring. Gjennomgangen viser også at i to av aktivitetsplanene blir eleven henvist videre til ekstern bistand, da eleven ikke opplever en bedring, og i ett av tilfellene blir det innført nye tiltak. I én aktivitetsplan er det også uklart om problemet er løst, og det kommer ikke frem i mottatt dokumentasjon om verken aktivitetsplanen har hatt en bedring eller om den er avsluttet.

3.3.3 VURDERINGER

Skolene uttrykker at sakene løser seg. Noen av sakene er mer kompliserte enn andre, og av den grunn vil det kreve mer tid. I de tilfellene hvor aktivitetsplanene ikke løser seg, og skolen bestemmer seg for å videreføre tiltakene, eller skolen og eleven ikke ser en bedring av tiltakene etter en periode, er det viktig at skolene evaluerer tiltakene sammen med eleven og de foresatte slik at de i samarbeid blir enige om når tiltakene skal avsluttes og at saken er løst. Det er et mindretall av sakene som ser ut til å være vanskelige å løse. Skolene har i disse tilfellene benyttet seg av noe ekstern bistand i de mest kompliserte sakene. Hos de mer utfordrende og krevende sakene kan det være nødvendig å få ekstern bistand fra flere instanser for å få bukt med problemet. Vi vektlegger viktigheten med god dialog med elev og foresatte under aktiv aktivitetsplan, for å kunne optimalisere og se best effekt av tiltakene.

3.4 OPPFØLGING AV DEN SOM KRENKER/ MOBBER

3.4.1 FØRINGER

Ifølge regelverkstolkningen til Utdanningsdirektoratet bør ikke tiltakene bare rette seg mot dem som opplever mistriivsel på skolen¹². Det er forutsatt i både forarbeidene og rettspraksis at det også skal vurderes tiltak mot dem som mobber, krenker eller på annen måte bidrar til at andre ikke har det trygt og godt på skolen¹³.

På bakgrunn av gjennomgangen utleder vi følgende revisjonskriterier:

- Skolene bør vurdere tiltak mot dem som mobber/ krenker eller på annen måte bidrar til at andre ikke har det trygt og godt på skolen, og tydeliggjøre dem.

3.4.2 FUNN

Gjennomgang av aktivitetsplanene tyder på at tiltakene ikke alltid er tydelige nok mot eleven som mobber eller krenker. Intervjuene med skolene tyder på at skolene opplyser foreldrene om eleven som mobber, men de er usikre på hvilke opplysninger om mobberen de kan inkludere i aktivitetsplanen, uten å bryte taushetsplikten. Syv av tolv aktivitetsplaner omhandler en skolemiljøsak med mobber. Ved fem av syv av disse aktivitetsplanene kommer det ikke tydelig frem om hvordan mobber og dens foresatte blir fulgt opp. Eksempelvis kommer det frem i de to aktivitetsplanene hvor det var tydelig, at skolen skal ha samtaler med eleven/mobber. Dette kommer altså ikke frem i de resterende fem.

I intervjuene med de ulike kontaktlærerne og skoleledelsene ved kommunen, kommer det også frem at det er noe usikkerhet rundt det om de kan skrive ned navnet til eleven som krenker i forbindelse med tiltakene til den krenkedes aktivitetsplan. Intervjuene med de skoleansatte tyder på at de er uenige om dette, og at de har ulike praksiser på dette. Handlingsplanen til Oltedal skole har noen konkrete føringer knyttet til hvilken type oppfølging den som krenker/mobber skal få. I intervjuet med Gjesdal ungdomsskole kommer det frem at de bruker sin egen plan kalt tiltaksplan, basert på malen til aktivitetsplanen. Her blir tiltak skriftliggjort på de elevene som utøver. I intervjuene med Oltedal skole kommer det frem at de ikke skriver navn, men foreldre er opplyste om situasjonen, og det blir skrevet tiltak og skriftliggjort hvordan krenker blir fulgt opp.

¹² <https://www.udir.no/regelverkstolkninger/opplaring/Laringsmiljo/skolemiljo-udir-3-2017/6.-hva-skal-skolen-gjore-aktivitetsplikten/#6.8-nar-har-skolen-oppfylt-aktivitetsplikten>

¹³ Jf. NOU 2015:2 s. 240 og Rt. 2012 s. 146.

Tilbakemeldingene fra foresatte tyder på at foreldrene får i noen tilfeller vite at kontaktlærer skal ha en samtale med eleven som mobber, eller så får de gjerne en muntlig bekreftelse på at det blir tatt hånd om. Videre blir ikke foreldrene oppdatert noe mer eller opplyst noe mer om det settes inn tydelige tiltak mot den som mobber, og de har heller ikke blitt opplyst om dette i aktivitetsplanen til den som er krenket.

3.4.3 VURDERINGER

Oppfølgingen av de som mobber eller krenker varierer fra sak til sak. Noen er enkle saker, og enklere å løse. Det er viktig at tiltakene mot den som krenker er tydelige i aktivitetsplanen til den som blir krenket. Det er også viktig at den som er kalt inn til samtale fordi en er beskyldt for å ha gjort noe, for eksempel mistenkt for å ha krenket/mobbet en annen, må få vite hva skolen har konkludert med i forhold til han/henne. Dersom skolen konkluderer med at han/hun ikke har gjort noe galt, må vedkommende (og dennes foresatte) få vite det. Det samme gjelder dersom skolen konkluderer med krenking/mobbing. I det siste tilfellet må vedkommende også bli informert om hvilke tiltak som blir satt inn mot seg og hva dette innebærer fremover.

Ut ifra gjennomgangen av aktivitetsplanene og intervjuene fra lærerne og skoleledelsen også, virker det som om oppfølgingen av den som krenker blir skriftliggjort et annet sted enn i aktivitetsplanen til den som er krenket. Tiltakene mot eleven som mobber eller krenker er ikke alltid tydelige i aktivitetsplanen til den krenkede. Skolene virker noe usikre mht. hvor inngripende tiltakene kan være og hvor mange opplysninger om den som krenker de kan ha med i en aktivitetsplan. Skolene uttrykker ikke en felles forståelse på hvordan de kan gjøre dette, uten å bryte taushetsplikten. Skolene vegrer seg både mot å skrive navnet til den som krenker i aktivitetsplanen til den krenkede, og hvilke tiltak den som krenker har fått i forbindelse med utfordringene den krenkede har. Dette er det ingen grunn til, og dette mener vi er opplysninger som aktivitetsplanen bør inneholde. Skolene har etter vår vurdering full anledning til å skrive elevenes fulle navn. Det bør være tydelig hvem skolen har samtaler med for den krenkede parten og dennes foresatte.

3.4.4 ANBEFALING

Vi anbefaler kommunen å:

- Sikre at tiltakene er tydeligere mot den som krenker eller mobber, samtidig som disse kommer frem i aktivitetsplanen til den krenkede.

VEDLEGG

Kilder

Muntlige kilder

- Gjesdal ungdomsskole:
 - Rektor
 - Avdelingsleder 8.trinn
 - Avdelingsleder 9.trinn
 - Avdelingsleder 10.trinn
 - Åtte kontaktlærere
- Oltedal skole:
 - Rektor
 - Assisterende rektor
 - En kontaktlærer
- Dirdal skole
 - Rektor
 - Assisterende rektor
 - To kontaktlærere
- 8 foresatte til 7 elever fra to skoler (Gjesdal ungdomsskole og Oltedal skole)

Skriftlige kilder

- Opplæringsloven Kapittel 9A med forskrift
- Handlingsplan mot mobbing for Oltedal skole
- Handlingsplan for eit trygt og godt skulemiljø, Dirdal skole
- Veiledende kommunalt årshjul for tiltak og forebygging i skolene i Jærskulen, revidert juni 2022
- Arbeidsbeskrivelse Gjesdal ungdomsskole
- Årshjul for Gjesdal ungdomsskole for tiltak og forebygging i skolen, 2022-2023

Nettsider

- [Gjesdal – BTI – Bedre tverrfaglig innsats for barn og unge i Gjesdal kommune \(bedreinnsats.no\)](https://www.gjesdal.kommune.no/bedre-innsats)
- <https://www.udir.no/tall-og-forskning/statistikk/analyser/hoy-trivsel-og-godt-laringsmiljo-men-flere-elever-rapporterer-om-mobbing-og-lav-motivasjon/hovedfunn/>
- https://www.ungdata.no/wp-content/uploads/reports/Rogaland_Gjesdal_2022_Ungdomsskolen_Kommune.pdf